

<http://dx.doi.org/10.16926/kik.2018.01.07>

Світлана МУДРИНИЧ

<https://orcid.org/0000-0002-4524-0935>

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна

Концепція польової структури слів семантики стану в українській та англійській мовах

Анотація

У статті розглядається питання концепції польової структури, аналізується поняття поля, як системи різнорівневих засобів певної мови, визначаються функції поля. Досліджується функціонально-семантичне поле слів семантики стану в українській та англійській мовах, визначається ядро, ближня і дальня периферія функціонально-семантичного поля слів семантики стану в українській та англійській мовах.

Ключові слова: польова структура, функціонально-семантичне поле, ядро, ближня периферія, дальня периферія.

Концепція польової структури має свою історію. Видатний історик французької мови Ф. Брюно (1922) запропонував вивчати французьку граматику, починаючи зсередини, з виражених думок, а не з форм. Пов'язана з цим концепція Ш. Баллі (1955) акцентує увагу на логічних категоріях та екстралінгвальних відношеннях. О. Єсперсен (1935) вказує на те, що, окрім синтаксичних категорій, що залежать від структури кожної мови, є ще й екстралінгвальні категорії, незалежні від випадкових факторів існуючих мов, вони універсальні, тому і використовуються в різних мовах. Л.В. Щерба (1974) бере за початкову точку форму слова та його значення і наполягає на тому, що мову слід вивчати зсередини як систему. І.І. Мещанінов (1948)

зосереджує увагу на лінгвальній природі слова, яка не повинна бути втрачена при вивченні категорій.

Та складність співвідношення одиниць всередині кожної частини мови, помічена Г. Глісаном (1965) і Дж. Следдом (1959), корелює з теорією граматичного поля, яка була запропонована В.Г. Адмоні (1986) на матеріалі німецької мови. В.Г. Адмоні, розглядаючи морфологічні поля, помітив, що в кожній частині мови є одиниці, які «наділені» всіма ознаками цієї частини мови; це, так би мовити, її ядро. Але є одиниці, які не мають усіх ознак цієї частини мови, хоч і належать до неї. Поле вбирає в себе центральні та периферійні елементи, воно неоднорідне за складом. Досліджуючи це явище, необхідно виявити центральні і периферійні елементи, визначити за якими ознаками вони близькі до інших частин мови.

Поля тлумачать по-різному, залежно від завдань дослідження. Теорія семантичного поля була розроблена Й. Трієром (1931) і Л. Вайсгербером (1929). В.Г. Гак наполягає, що польова організація усієї системи мови зумовлена її асиметрією, що знаходить вияв у таких факторах: а) нерівномірність розвитку аналогічних ланок системи; б) неповнота системи; в) неоднорідність ланок.

Вагомий внесок в концепцію польової структури вніс О.В. Бондарко, розглядаючи будову російської мови. Він вибудовує аналіз від значення до форми, приділяючи увагу функціональним переміщенням дієслівних форм та опозиціям у різних синтаксичних оточеннях. Сучасне мовознавство переконливо показало, що мова як єдине ціле і кожна конкретна мова мають у своєму складі польові структури, і це не тільки функціонально-семантичні поля, які зазвичай являють собою поєднання різнорівневих мовних засобів (морфологічних, синтаксичних, словотвірних, лексичних), а також комбінованих лексико-семантичних утворень. Основна сутність концепції поля (Бондарко 1972, 1984) полягає у тому, що на основі синтезу спрямованості аналізу «від засобів до функції» і «від функції до засобів» пропонується виділяти функціонально-семантичне поле. Функціонально-семантичне поле – це система різнорівневих засобів певної мови, об'єднаних на основі семантичної спільності (наприклад, функціонально-семантичне поле модальності, аспектуальності).

Поняття поля граматисти тлумачать по-різному. Так, на думку Н.О. Сабурової, «Поле – це континуум з центром, або ядром, і периферійними зонами, які об'єднують декілька об'єктів. Смислові атрибути, що становлять ядерну зону, систематично репрезентують функції поля й представляють їх однозначно, тобто найбільш конкретно передають зміст поняття. Саме ядерні атрибути зумовлюють внутрі-

шню структуру конкретного поля і типи відношень між його елементами. Конституенти, віддалені від ядра, розташовуються на периферії поля. Периферію становлять маргінальні смислові атрибути, ускладнені додатковими смислами й здатні виконувати не одну функцію. Як правило, периферійні елементи кількісно домінують над ядерними. За рахунок периферії відбувається якісне і кількісне розширення поля”.

Усі лінгвістичні одиниці, які функціонують у мові для того, щоб виразити те чи інше категорійне значення, становлять функціонально-семантичне поле певної категорії. Функціонально-семантичне поле (далі ФСП) поділяється принаймні на дві категорії, які перебувають в опозиції. З одного боку, поля формуються категоріями, їх опозиціями, а з іншого – самі категорії мають польову структуру.

О.В. Бондарко виділяє два основних структурних типи ФСП: моноцентричні поля та поліцентричні поля. Перший тип представлений двома різновидами: моноцентричні поля з цілісним граматичним ядром, що мають опору на граматичну категорію, і моноцентричні поля з гетерогенним ядром, які мають опору на комплекс взаємодіючих мовних засобів, котрі можуть належати до різних рівнів системи мови (засобів морфологічних, синтаксичних, лексико-граматичних).

Спробуємо розглянути функціонально-семантичне поле стану в українській мові, яке є моноцентричним, тобто спирається на слова семантики стану (перш за все це прислівники з обставинним та якісно-означальним значеннями) з цілісним граматичним ядром. О.В. Бондарко виокремлює чотири ознаки, які характеризують ядро ФСП. По-перше, як відзначили В.Г. Адмоні й О.В. Бондарко, для центра польової структури характерна максимальна концентрація ознак, що визначають якісну специфіку цієї єдності. По-друге, це ознака найбільшої спеціалізованості мовних засобів, які слугують для реалізації базових семантичних функцій. По-третє, це концентрація зв'язків між засобами, що є носіями цих ознак.

Якщо ми працюємо з ФСП, то маємо говорити про концентрацію базових семантичних функцій. Значення непроцесуального стану є семантичною базою для ФСП стану, категорійне значення непроцесуального стану виражене за допомогою нульової парадигми, синтаксична функція – функція головного члена односкладного безособового речення.

Спробуємо визначити ядро ФСП слів семантики стану в українській мові. На нашу думку, це найчастіше вживані, найпродуктивніші прислівники з обставинним та якісно-означальним значеннями: за-

тишно, сумно, важко, напр.: *Чогось їй було сумно, чогось було журно* (М. Коцюбинський). Семантичне значення слів цього розряду – фізичні та емоційні стани людини, стан природи і довкілля, напр.: *Добре було старому Макусі, що увірився дочці, та ще й розумній* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дай же, Боже, щоб усе було гоже!* – промовив Ярема (Г. Григоренко); *Мені тяжко* (П. Загребельний). Прислівники з обставинним та якісно-означальним значеннями здатні сполучатися з дієсловами-зв'язками: *було затишно, буде весело*, напр.: *Марко.. все думає: як же це так, що в нього вже не буде матері? Йому було гірко, так гірко* (І. Микитенко). Суфікс -о виражає значення середнього роду безособовості. Характерною ознакою вважається керування давальним відмінком, який позначає особу або предмет, що перебуває в тому чи тому стані. Граматичні категорії знайшли своє відбиття в аналітичних формах часу, виду, способу.

Визначаючи периферію поля, О.В. Бондарко наполягає на розгляді не тільки явно маргінальних компонентів польової структури, а й ближнього оточення ядра, тобто необхідно розглядати ближню і дальню периферію. До ближньої периферії ФСП слів семантики стану слід віднести такі компоненти цього поля:

- 1) **слова семантики стану, які не мають омонімів** серед інших частин мови (прикметників, іменників, прислівників), але є похідними від них: *боязкий-боязко, безпечний-безпечно, дорогий-дорого, любий-любо, марний-марно, ніжний-ніжно, тяжкий-тяжко* та інші, напр.: *Тяжко годувати Малих діток неумитих В нетопленій хаті* (Т. Шевченко); *І дід, і баба у неділю На призьбі вдвох собі сиділи.. Сіяло сонце, в небесах Ані хмариночки, та тихо, Та любо, як у раї* (Т. Шевченко).
- 2) **віддієприкметникові предикативні форми на -но, -то** зі значенням результативного стану: *зроблено, звелено, збирано, поставлено, писано продумано, укладено, скоректовано* та інші, напр.: *Тільки до Софії звелено привезти десять тисяч возів, повних провіанту для війська* (П. Загребельний); *Для звірів збирано свіже м'ясо* (П. Загребельний). Характерною особливістю цих форм є їх здатність керувати лише знахідним відмінком прямого об'єкта, тут неможливий суб'єктний компонент в орудному відмінку, вся увага звернена на дію та її результат, важливо, що станеться, а не те, хто це зробив чи зробить.

Відношення цих компонентів до ближньої периферії зумовлено тим, що вони не втрачають прямий семантичний зв'язок з ядром ФСП при всіх проявах відносної периферійності і також часто вживані.

Межі між ближньою і дальньою периферією поля стану динамічні й невизначені. Зробимо спробу віднести до дальньої периферії ФСП стану мовні засоби у яких обмежена семантична функція стану і виявлена модальна, прикметникова та предметна спеціалізація мовних засобів у функції присудка. Типи мовних засобів, які беруть участь у вираженні семантики стану такі:

- 1) **іменники** в предикативній функції, які втратили іменникові категорії роду, числа, відмінка й стали еквівалентами предикативних слів прислівникового походження: *гріх, диво, жаль, лінь, лихо, шкода* та інші, напр.: *Шкода й жалко було вам покинути матір. Еге? – сказав до неї Ломицький (І. Нечуй-Левицький);*
- 2) **дієслова**, які не виражають значень дії або процесу, напр.: *вирити, знати, забувати, любити, мовчати, ненавидіти* та інші напр.: *Любити й мовчати – як це тяжко (П. Загребельний); Чом би мав її ненавидіти, надто що була тоді ще майже такою самою рабинєю, як і він (П. Загребельний);*
- 3) слова, які мають **модальне значення необхідності, можливо-сті**, напр.: *варто, доступно, доцільно, можна, необхідно, не можна, потрібно, слід, треба* та інші напр.: *І ради цього можна стерпіти все: голод, холод, приниження, неславу, бідність, несправедливість, нудьгу (П. Загребельний); - Це дуже цікаво!.. Над цим варто подумати (О. Гончар);*
- 4) **пасивні форми дієслова**, утворювані за допомогою постфікса -ся (-сь) від дієслів недоконаного виду дійсного способу: *дивуватися, журитися, кохатися, любитися, сподіватися, турбуватися* та інші, напр.: *Можна ще б було дивуватися на високо колісні вози чернечі з міцними будами (П. Загребельний); Молодий став помічати, турбуватися (Марко Вовчок); І почнуть отак обоє собі журитися (Марко Вовчок).*

Розглянемо функціонально-семантичне поле слів семантики стану в англійській мові, яке теж є моноцентричним і спирається на категорію стану (предикативні прислівники та прикметники) з цілісним граматичним ядром. Проаналізуємо детальніше ядро ФСП слів семантики стану, основу якого складають предикативні прикметники у функції присудка, що виражають якісний стан особи чи предмета у визначений момент часу. Морфологічною ознакою є префікс *a-*, який утворює категорію стану від основи іменника, дієслова і дієслівно-іменної основи: *afoot (на ногах), aboil (в кипінні), ablaze (той, що палає)*. Синтаксичною ознакою слів семантики стану як в англійській, так і в українській мові є функція головного члена односкладного безособового речення, постпозитивного невідокремленого і ві-

докремленого означення. І.В. Жигadlo, І.П. Іванова, Л.Л. Іофік виокремлюють сталі (біля 30) і несталі (біля 100) слова семантики стану. Сталі слова семантики стану означають:

- 1) **фізичний стан людини або неживої істоти:** *alive* (живий), *asleep* (той, хто спить), *await* (чекати), *athirst* (спраглий), *awake* (пробуджений), *ablaze* (той, що палає) та інші, напр.: *Perhaps his consciousness, too, was still **alive** (J. Galsworthy)* (Можливо, його свідомість теж все ще жила); *The baby was **asleep**, tucked into a white pillow (M. Spark)* (Немовля спало, заховане у білу подушку); *He **awaited** the newcomer with mingled feelings (S. Maugham)* (Він очікував на незнайомця зі змішаними почуттями);
- 2) **психологічний стан:** *afraid* (зляканий), *agape* (роззявивши рота), *agog* (у збудженні), *aghast* (приголомшений), *ashamed* (присоромлений), *assure* (бути самовпевненим), *assure* (переконуватися), *admire* (милуватися) та інші, напр.: *“There is nothing to be **ashamed** of in it,” said Mr. Jan Cloote (M. Spark)* (“У цьому немає нічого такого, чого треба було б соромитися,” - промовив містер Ян Клот); *“I **assure** you,” said George to the reporter (M. Spark)* (“Я запевняю тебе,” - сказав Джордж репортеру); *He could enjoy the beauty of those green slopes, **admire** the perfection of a wide rose or listen to a lark’s song (J. Galsworthy)* (Він міг насолоджуватися красою тих зелених схилів, милуватися досконалістю дикої троянди чи слухати співи жайворонків);
- 3) **стан у русі:** *afoot* (в русі), *astir* (в русі, на ногах), *afloat* (на плаву), *adrift* (дрейфувати) та інші, напр.: *They’re **not afoot** (M. Spark)* (Вони не були в русі); *If he cannot rely on definite valuer of property, his compass is amiss; he is **adrift** upon bitter waters without a helm (J. Galsworthy)* (Якщо він не може бути впевненим в оцінювачі власності, його положення непевне; він дрейфує водами без штурвалу);
- 4) **місце у просторі:** *astray* (заблукати), *astride* (верхи), *askew* (криво), *apart* (на віддалі), *aside* (убік), *along* (вздовж), *ahead* (попереду) та інші, напр.: *Already and privately for some years I have been guessing that I was set **apart** from the common run (M. Spark)* (Кілька років я відчував, що тримався на віддалі від спільної поїздки).

Несталі слова семантики стану складаються з двох груп: перша група – це слова синонімічні сталим словам: до слова *asleep* (той, хто спить) належать слова *adream* (той, хто мріє), *adoze* (той, хто спить), *adrowse* (той, хто дримає), до групи сталих слів типу *afire* (у вогні) приєднуються слова *agleam* (палаючий), *ashine* (сяючий), *aglimmer* (мерехтливий), *aglitter* (сяючий), *asparkle* (виблискуючий), *aglare* (сяючий), до слів типу *askew* (косо) приєдналися *atwist* (круче-

ний), *agee* (згодний). Друга група – це слова, які висловлюють такі поняття, що не передаються сталими словами: *ashuder, atremble, ashiver, ashake, aquiver, aquake, athrill, athrob, atingle, aflutter, ashrik*, що виражають стан тремтіння; *ahum, abuzz* ‘дзижчання’, *atwitter, achuckle* ‘цебетання’ – слова звуконаслідувального характеру; *awhirl, ajangle, astrain* – виражають відтінки психічного стану.

До близької периферії ФСП слів семантики стану, можна віднести такі компоненти виділеного поля:

- 1) **складений іменний присудок**, який утворюється за допомогою дієслова-зв'язки *to be* (бути): *It is wet* (Мокро); *It is warm* (Тепло) і позначає почуття, фізичні стани, стан природи і довкілля, напр.: *“Yes, it's been rather warm today (A. Cronin)(Так, було значно тепліше сьогодні). Він має категорію часу, напр.: Hadzi Michali had them awake before the morning was red (J. Aldridge) (Хеджі Мічел розбудив їх перш ніж ранок, почав червоніти) – минулий час; The sun is very hot (J. Galsworthy) (Сонце дуже гаряче) – теперішній час; It will be beautiful, the day is clear, warm and sunny(S. Maugham) (Буде чудово, день ясний, теплий, сонячний) – майбутній час, і посідає проміжне місце між дієсловом і прикметником (є порівняльний ступінь), напр.: The air was colder than water and there was already a skin of ice on the water in the rain barrels as Tom ambled slowly on down the lane (G. Parker) (Повітря було холодніше, ніж вода, і була вже смужка льоду на воді у дощових бочках, коли Том легкою ходюю спустився повільно по стежці вниз). Германісти подають займенник *It* у реченнях цього типу як формальний, безособовий підмет, який не називає ніякого предмета. Тому закономірно і слова *hot, sultry* теж не можуть бути прикметниками, якщо вони не означають ознаку предмета. Б.О. Льїш відносить такі вирази до слів семантики стану і акцентує увагу на тому, що, оскільки ці сполуки мають категорію часу, то в них тісніший зв'язок з дієсловом, ніж тоді, коли ми маємо справу з прикметником у предикативній функції, напр.: *It is windy* (Вітряно). *It was windy* (Було вітряно). *It will be windy* (Буде вітряно). Він наполягає на тому, що слова семантики стану є проміжними між дієсловами і прикметниками; а спільною рисою з прикметниками є ступінь порівняння, напр.: *Today is hotter than yesterday* (Сьогодні більш жарко ніж вчора).*
- 2) **складений присудок to be + Past Participle**: *to be vexed* (бути роздратованим), *to be disappointed* (бути розчарованим), *to be stunned* (бути приголомшеним), *to be amazed* (бути враженим), *to be irritated* (бути роздратованим), *to be frightened* (бути наляка-

ним), *to be ashamed* (бути присоромленим), *to be awed* (бути в стані благоговіння) та інші, напр.: *She was a little ashamed of her courage and business capacity* (S. Maugham) (Вона була трохи присоромлена власною мужністю та діловими якостями); *There too I was awed by the greatness of the man who had painted that ceiling* (S. Maugham) (Я був у стані благоговіння перед величчю чоловіка, який розписав ту стелю).

Сполучення *to be* + Participle II має два значення. При значенні дії – це форма пасивного стану простого присудка, а при значенні стану особи або предмета – це складений присудок. І.В. Жигадло та І.П. Іванова зазначають, що сполучення *to be* + Participle II завжди має значення пасивного стану простого присудка: *to be written* (написано), *to be done* (зроблено), *to be shut* (зачинено), *to be skinned* (облуплено), *to be taken* (захоплено) та інші, напр.: *His nose was skinned and there was dust on the bloody patch and dust in his hair* (E. Hemingway) (Його ніс був облуплений, пил лежав на кровавій пов'язці і на волоссі); *Up the river the mountains had been taken, none of the mountains beyond the river had not been taken* (E. Hemingway) (Вище по річці гори були окуповані, ні одна з гір по той бік річки не була окупована). Якщо Participle II лексично виражає психічний стан особи, тоді це складений присудок, напр.: *I confess I was a little surprised at the company* (S. Maugham) (Я визнав, що я був трохи здивований товариством); *Miss Lawson was flustered and upset* (A. Christie) (Міс Лосан була збуджена і засмучена).

До дальньої периферії ФСП слів семантики стану можна віднести такі компоненти цього поля:

- 1) **іменники**, які втрачають у певному контексті своє пряме, лексичне значення і перетворюються на засіб характеристики стану: *pity* (жаль), напр.: *It's a pity* (жаль), а також лексичні одиниці, які мають значення стану поряд з їхнім основним значенням: *fit* (настрій), *turned red* (згніватися), *feel at rest* (заспокоїтися) напр.: *The fit was on her, so she was going to meet him* (Z. Grey) (Вона була в настрої, тому збиралася зустрітися з ним); *Suddenly he turned red, and the others did not know what to do* (E.A. Poe) (Раптово він розгнівився, що інші не знали що робити); *Then he felt at rest, and the tension gone* (K. Mansfield) (Потім він заспокоївся, та напруження зникло).

Втрата іменником свого лексичного значення пов'язана з вживанням або не вживанням артикля. Б.О. Львів виділяє два основних випадки. Перший – коли сполучення іменника (без артикля) з прийменником перетворюється на характеристику стану. Це стосується висловів без артикля: *in theatre* (в театрі), *in school* (в школі), *in bed*

(в ліжку), *in silence* (в мовчанні), *in uniform* (в уніформі) та інші у яких конкретне значення іменника ослаблене, і як наслідок цього маємо висловлення, яке характеризує стан особи, напр.: *They sat in silence for an hour* (R. Aldington) (Вони сиділи в мовчанні годину); *He was still in bed and sleepy when I went to see him* (E. Hemingway) (Він був досі у ліжку і спав, коли я прийшов побачити його) *I had been in uniform a long time and I missed the feeling of being held by your clothes* (E. Hemingway) (Я довго був в уніформі і не помітив почуття захопленості твоєю білизною).

Другий випадок, коли абстрактні іменники: *shame* 'почуття сорому', *pity* 'почуття жалю', *fear* 'почуття страху', *love* 'почуття любові', *hate* 'почуття ненависті', які взагалі використовуються без артикля, і коли у певному контексті вони вживаються з неозначеним артиклем, їхнє значення змінюється, напр.: *It's a pity* 'Жаль' – характеризує ситуацію; *What a shame!* 'Ганебний вчинок' – характеризує вчинок, напр.: *'Yes. It's such a shame. He was such a fine big boy I thought you know'* (E. Hemingway) ('Так. Який сором. Він був такий чудовий великий хлопчик, думаю ви розумієте'); *It was a pity they were so often separated...* (R. Aldington) (Жаль, вони були дуже часто в розлуці...). Коли іменник втрачає предметне значення і перетворюється в слово-характеристику, він починає виступати у предикативній функції.

- 2) **прикметники**, які передають фізичний чи психічний стан особи, напр.: *ill* (хворий), *well* (здоровий), *thirsty* (сиплий), *tired* (стомлений), *hot* (жарко), *hungry* (голодний), *haggard* (змучений) – вказують на фізичний стан особи, напр.: *"Let's get back into bed. I feel fine in bed"* (E. Hemingway) (Ходимо назад у ліжку. Я відчуваю себе добре в ліжку), тоді як *angry* (сердитий), *glad* (радий), *happy* (щасливий), *uneasy* (незручний), *anxious* (стурбований), *gay* (веселий) – передають психічний стан особи, напр.: *"Aren't you angry of yourself? She said"* (A. Cronin) ("Ви сердиті на себе? – спитала вона"). Семантичною ознакою групи прикметників є значення стану в словниковій дефініції, напр.: *furious* (оскаженілий) *adj.* – *to be extremely angry*, напр.: *And he was furious* (S. Maugham) (Він був оскаженілий).
- 3) **дієслова які не вживаються в Continuous form**: *to like* (подобатися), *to hate* (ненавидіти), *to dislike* (не любити). Граматисти (Юфік, Чахоян, Поспєлова) виділяють такі семантичні групи дієслів стану:

— дієслова, які відображають фізичні відчуття: *to hear* (чути), *to notice* (помічати), *to see* (бачити), напр.: *On Friday night about eleven he heard a tiny sound, as of a finger-nail tapping on his door* (J. Galsworthy) (У п'ятницю ввечері біля одинадцятої він почув слабенький звук, наче хтось нігтем стукає у його двері);

- дієслова, які вказують на почуття: *to like* (подобатися), *to hate* (ненавидіти), *to dislike* (не любити), напр.: *He had inkling that Cooper disliked him as much as he disliked Cooper...* (S. Maugham) (Він підозрював, що Купер не любить його настільки сильно, наскільки і він не любить Купера...);
 - дієслова, що відтворюють бажання: *to desire* (бажати), *to want* (хотіти), *to wish* (бажати), напр.: *I hope you'll like me, Mrs. Tower "Let's hope for the best," I smiled* (S. Maugham) (Я сподіваюсь, ви полюбите мене, місіс Тауер "Давайте сподіватися на краще," я посміхнувся);
 - дієслова, які відображають розумові процеси: *to admire* (бути високої думки), *to assume* (вважати), *to believe* (вважати), напр.: *Annabel knew very well that this image would come to an end sooner or later, just as she assumed that, sooner or later, she would have a real affair with Luigi* (M. Spark) (Анабель знала дуже добре, що цей імідж рано чи пізно закінчиться, як тільки вона допустить це, рано чи пізно, вона буде мати справжні стосунки з Луїджі);
 - відносні дієслова: *to apply* (звертатися), *to belong* (належати), *to concern* (стосуватися), напр.: *They frequently applied the word 'Victorian' to ideas and people they did not like* (M. Spark) (Вони часто зверталися до слова 'Вікторіанський', коли йшлося про ідеї і людей, яких вони не любили);
 - деякі дієслова індивідуальної семантики: *to agree* (згоджуватися), *to allow* (дозволяти), *to appear* (уявляти), напр.: *Nisus agreed with that* (J. Aldridge) (Нісус погодився з цим).
- 4) модальні дієслова *can, may, must, ought to* з предикатами стану: *can feel* (могти відчувати), *may look* (могти дивитися), *ought to smell* (слід було б чути запах), *may taste* (могти покуштувати), *can hear* (могти чути), підмет виражений особовим займенником, напр.: *"I can't understand", she said. "I can't understand Italian"* (E. Hemingway) ("Я не можу зрозуміти", сказала вона. "Я не можу зрозуміти італійською"); *"You must forgive me. I know you are wounded"* (E. Hemingway) (Ви повинні пробачити мені. Я знаю, що ви поранені).

Семантика модального дієслова є додатковою до семантики основного дієслова, але водночас – й індивідуальною. Модальні слова використовують для того, щоб вказати, чи дія, названа основним дієсловом, є можливою, необхідною, обов'язковою, проблематичною, очікуваною тощо. Модальні дієслова можуть виражати, по-перше, відносне значення типу суб'єктивного ставлення, тобто здатності, зобов'язання, дозволу, бажаності тощо, по-друге, відносну ймовірність.

Ці два типи функціональної семантики (здатність, зобов'язання, дозвіл, бажаність/імовірність) можуть бути визначені за допомогою встановлення співвідношення чистих сполучень модальних дієслів з відповідними двома типами станівних сполучень слів еквівалентної функції: з одного боку, групи *be obliged* 'мусити, бути зобов'язаним', *be permitted* 'бути дозволеним' тощо; з іншого боку – групи *be probable* 'можливо' *be likely* 'вірогідно'. Напр.: *The flowers may smell well* (Квіти, можливо, пахнуть добре). *The flowers are probable to smell well* (Квіти, ймовірно, пахнуть добре). *You may stay here* (Ви можете залишатися тут). *You are permitted to stay here* (Вам дозволено залишатися тут).

Отже, можна дійти висновку, що в зіставлюваних мовах ФСП слів семантики стану характерне специфічними рисами своєї структури, які пов'язані зі специфікою граматичних підсистем, лексичних форм та синтаксичних конструкцій. Ядро ФСП слів семантики стану як в українській, так і в англійській мовах представлено категорією стану, але якщо виходити зі структури української мови, ядро складається з прислівників з обставинним та якісно-означальним значеннями, то в англійській мові – це предикативні прислівники або прикметники. Статус прислівників з обставинним та якісно-означальним значеннями в українській мові і предикативних прислівників та прикметників в англійській мові як ядра поля стану визначається сукупністю всіх зазначених вище ознак, що характеризують центр ФСП. До таких ознак можна віднести: по-перше, концентрацію в системі прислівникових форм тих базових станових ознак, які визначають якісну специфіку слів семантики стану і поля стану; по-друге, найбільшу спеціалізованість цих форм для вираження узагальнених станових відношень, які слугують основою для більш конкретних семантичних комплексів, що виражаються в мові за допомогою контексту; по-третє, це структурна концентрація семантичних станових опозицій в системі стану; і, по-четверте, – регулярність функціонування цих форм.

Склад близької периферії ФСП стану як в українській мові, так і в англійській представлений формами дієслів, прислівників, прикметників, які мають тісний зв'язок з ядром поля. Але виходячи зі структури мов, що порівнюються, в українській мові це: слова семантики стану, які не мають омонімів серед інших частин мови (прикметників, іменників, прислівників), але є похідними від них; віддієприкметникові предикативні форми на *-но*, *-то*. В англійській мові компонентами близької периферії, які при всіх проявах відносної периферійності не втрачають зв'язків з "ядерними" формами стану, є такі: складений іменний присудок, який утворюється за допомогою дієслова-зв'язки; складений присудок (*to be* + *Past Participle*). Порів-

няємо склад дальньої периферії обох мов, до якої ми віднесли такі мовні засоби, яким властива не тільки семантика стану, а й модальна, предметна, прикметникова у функції присудка. Склад мовних засобів, які утворюють дальню периферію в українській мові, відрізняється від їх складу в англійській мові. Типи мовних засобів, що беруть участь в представленні семантики стану в українській мові такі: іменники в предикативній функції; дієслова, які не виражають значень дії або процесу; слова, що мають модальне значення необхідності, можливості; пасивні форми дієслова, утворювані за допомогою постфікса - ся (-сь) від дієслів недоконаного виду дійсного способу. В англійській мові це: іменники, які втрачають у певному контексті свою мовну семантику; прикметники, які передають фізичний чи психічний стан особи; дієслова, які не вживаються в *Continuous form*; модальні дієслова *can, may, must, ought to* з предикатами стану. Структура ФСП слів семантики стану в порівнюваних мовах подібна, але компоненти, які складають цю структуру, різні, і залежать від системно-структурної організації мови.

Поняття поля тлумачать по-різному, залежно від завдань дослідження. У статті було взято за основу концепцію А. Бондарко який розглядає поле як систему мікрополів, взаємно протиставлених одне одному, які включають як граматичні так і лексичні засоби. Функціонально-семантичне поле стану в українській і англійській мовах є моноцентричним з цілісним граматичним ядром. Значення не процесуального стану є семантичною базою для ФСП стану. Встановлено, що в кожній мові ФСП стану характерне специфічними рисами його структури, які пов'язані з специфікою граматичних підсистем, лексичних форм та синтаксичних конструкцій, тому структура ФСП стану в порівнюваних мовах однакова, але компоненти, що складають цю структуру, залежать від системи та структури мови.

Бібліографія

- Адмони В.Г., 1986, *Теоретическая грамматика немецкого языка: Строй современного немецкого языка*, Москва.
- Балли Ш., 1955, *Общая лингвистика и вопросы французского языка*, Пер. с франц., Москва.
- Бондарко А.В., 1971, *Грамматическая категория и контекст*, Москва.
- Бондарко А.В., 1972, *К теории поля в грамматике – залог и залоговость (на материале русского языка)*, „Вопросы языкознания”3, с. 20–35.

- Брюно Ф., 1922, *Мысль и язык*, Москва.
- Всеволодова М.В., 2002, *Теория функционально-коммуникативного синтаксиса*, Москва.
- Гак В.Г., 1971, *К проблеме семантической синтагматики. Проблемы структурной лингвистики*, Москва, с. 217–218.
- Горпинич В.О., 2004, *Морфологія української мови*, Київ.
- Жигадло И.В., Иванова И.П., Иофик Л.Л., 1956, *Современный английский язык*, Москва.
- Ильиш Б.А., 1948, *Современный английский язык*, Москва.
- Кочерган М.П., 2026, *Основи зіставного мовознавства*, Київ.
- Раевська Н.М., 1976, *Теоретична граматика сучасної англійської мови*, Київ.
- Сабурова Н.А., 2002, *Структура фразео-семантического поля про-странства*, „Филологические науки” 2, с. 81–89.

Pojęcie struktury pola semantycznego państwa w językach ukraińskim i angielskim

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest pojęcie struktury pola semantycznego *państwo*. Autorka analizuje pojęcie struktury pola jako systemu wielopoziomowych środków określonego języka oraz określa funkcje tego pola. Funkcjonalno-semantyczne pole słów o znaczeniu *państwo* badane jest w językach ukraińskim i angielskim z uwzględnieniem jądra pola, bliższego i dalszego obrzeża pola funkcjonalno-semantycznego słów o semantyce *państwo*.

Słowa kluczowe: struktura pola, pole funkcjonalno-semantyczne, jądro znaczeniowe, peryferia pola znaczeniowego.

The concept of the field structure of the words of semantics of state in the Ukrainian and English languages

Summary

The article deals with the concept of the field structure. The concept of the field as a system of multilevel means of a certain language is analyzed and the functions of the field is determined. The functional-semantic field of the words of semantics of state is studied in the Ukrainian and English languages, the nucleus, the near and distal periphery of the functional-semantic field of the words of semantics of state are determined in the Ukrainian and English languages.

Keywords: field structure, functional-semantic field, nucleus, near periphery, distal periphery.